Історична наука була і повинна бути на сторожі здорового глузду, а історична освіта – виховувати українців («щоб не бути такими, як росіяни…»).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-667-9-37

HEALING MEMORY ЯК МОДЕЛЬ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ВІД ТРАВМИ ДО СТІЙКОСТІ

Філіпович М. Б.
кандидат історичних наук, доцент,
Почесний професор Балтійського науково-дослідного інституту
проблем трансформації економічної сфери,
м. Рига, Латвійська Республіка,
доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності
Академія рекреаційних технологій і права
м. Луцьк, Україна

Історична освіта в Україні тривалий час залишалася заручницею травматичних наративів, що формувалися під впливом воєнних конфліктів, колоніальної політики та ідеологічних маніпуляцій. Стереотипи й міфи, закорінені у колективній пам'яті, не лише ускладнюють міжнаціональний діалог, але й перешкоджають формуванню стійкої громадянської ідентичності. У цьому контексті концепція Healing Memory («пам'ять як зцілення») постає як інноваційна модель трансформації історичної освіти – від відтворення травми до формування стійкості [8]. Адже, ми живемо у світі, де минуле постійно нагадує про себе – через пам'ятники, підручники, родинні історії, а нині й через війну.

Українська історична освіта десятиліттями працювала з травматичним досвідом, але часто відтворювала його у формі конфліктних наративів. Сьогодні ми маємо шанс змінити цю парадигму. Модель Healing Memory пропонує шлях від травми – до стійкості, від болю – до відновлення. Події XX ст. – війни, депортації, репресії – залишили глибокі сліди у свідомості українців. Історична освіта часто відтворювала ці травми у вигляді негативних стереотипів («ворог», «зрадник», «жертва»), що закріплювало конфліктні наративи й перешкоджало формуванню культури діалогу. На подолання цих конструктів спрямова Healing Memory, яка пропонує новий підхід до історичної

освіти через деконструкцію міфів – пояснення їхнього походження та функцій у суспільстві; багатоперспективність – включення різних національних інтерпретацій у навчальні програми; критичне мислення – навчання учнів і студентів аналізувати джерела, відрізняти факти від пропаганди; культуру пам'яті – використання меморіальних практик як інструменту примирення, а не конфлікту. Трансформація історичної освіти в Україні через концепцію Healing Memory стане шляхом до подолання стереотипів і формування стійкої громадянської ідентичності. Вона відкриває можливість для нового типу діалогу – діалогу, що ґрунтується на взаємній повазі, критичному мисленні та культурі пам'яті.

Концепт Healing Memory – це підхід, який розглядає пам'ять не як тягар, а як ресурс. Він дозволяє інтегрувати травматичний досвід у навчальний процес так, щоб він не травмував повторно, а навпаки – сприяв відновленню. Освітня мета – формування стійкості, діалогу та емпатії, що означає, що історична освіта має навчати не лише фактів, а й уміння працювати з болем, перетворювати його на силу.

Практичними інструментами для досягнення поставлених є освітні програми, курси з педагогіки пам'яті, інтеграція міждисциплінарних підходів; цифрові технології, VR/AR реконструкції, інтерактивні архіви, які дозволяють студентам «прожити» історію без повторної травматизації; музейні та меморіальні практики, перехід від монументальної пам'яті до живих просторів діалогу; громадянська освіта, включення локальних спільнот, меншин, жіночих голосів у навчальний процес.

При тому існують і певні виклики та ризики. Є небезпека деполітизації, коли пам'ять стає лише терапією, втрачаючи критичний вимір. Не менш загрозливою може стати символічна амнезія, коли пам'ять може перетворитися на декоративний елемент, позбавлений глибини та виклик пов'язані з автентичністю – цифрові реконструкції мають бути науково обґрунтованими, а не лише емоційними.

І хоча, історична освіта в Україні переживає період радикальних трансформацій. На фоні повномасштабної війни та загострені інформаційних атак триває деколонізація історичного знання та зростання ролі колективної пам'яті, що у той же час створюють нові виклики для освітньої системи. Традиційні моделі викладання історії, орієнтовані на фактологію та лінійні наративи, виявляються недостатніми для роботи з травматичним досвідом, який одночасно є частиною минулого й сучасності. У цьому контексті актуалізується концепція Healing Memory – модель, що розглядає пам'ять не лише як інструмент збереження історичних фактів, а як механізм відновлення, переосмислення та формування стійкості.

Сучасні дослідження пам'яті підкреслюють її багатовимірність: пам'ять є не лише індивідуальним досвідом, а й соціальним механізмом конструювання ідентичності [3; 6; 7]. У контексті України пам'ять виконує функцію відновлення історичної суб'єктності, деколонізації наративів, формування громадянської солідарності. Healing Memory інтегрує ці підходи, пропонуючи пам'ять як інструмент відновлення та стійкості.

Посттравматичні студії наголошують, що травма не зникає сама по собі – вона потребує інтерпретації, переосмислення та інтеграції в культурний досвід [1; 2]. В українській історичній освіті травма часто подається як факт, але не як процес, що потребує педагогічної роботи. Healing Memory пропонує: уникати ретравматизації, працювати з емоційним змістом історії, формувати навички етичного пам'ятання.

Педагогіка стійкості розглядає освіту як середовище, що здатне формувати психологічну та соціальну витривалість [4; 5]. У контексті історичної освіти це означає розвиток критичного мислення, формування здатності протистояти маніпуляціям, створення наративів, що підтримують суб'єктність. Healing Memory поєднує ці підходи в єдину модель.

При тому не слід забувати, українська історична освіта часто зосереджена на трагедіях, репресіях, війнах, що формує травмоцентричний погляд на минуле. Водночас пам'ять залишається фрагментованою: локальні історії не інтегруються в національний наратив. Імперські моделі історіописання продовжують впливати на освітні програми, створюючи викривлені уявлення про минуле та знецінюючи українську суб'єктність. Фактологічний підхід не дозволяє учням працювати з емоційним та етичним виміром історії, що знижує її життєву релевантність. Healing Memory долає ці проблеми через інтеграцію знань, емоцій, етики та практики. З метою формування концепту «від травми до стійкості» модель Healing Memory передбачає провадження різноманітних освітніх практик на певних етапах. Так, на етапі усвідомлення травми варто проводити аналіз локальних історій, роботу з особистими наративами, деколонізація історичних інтерпретацій, критичний аналіз пропаганди. На наступному етапі – етапі переосмислення досвіду застосовується наративна реконструкція, – порівняльні історичні моделі, інтеграція мистецьких практик (документалістика, перформативні проєкти), створення безпечних просторів пам'яті. Формування стійкості передбачається на третьому етапі через меморіальні ініціативи нового типу, проєкти співпам'яті, розвиток громадянської відповідальності, робота з майбутнім (futures literacy).

З ціллю досягнення результатів вводяться інноваційні інструменти моделі Healing Memory, зокрема «мнемонічні лабораторії» в школах

та університетах; «артріуми пам’яті» як простір для творчої роботи з історією; «освітні ритуали стійкості», життєствердні практики пам’ятання; «цифрові платформи співпам’яті», «модулі емоційної грамотності» в історичній освіті; «педагогіка солідарності» як новий стандарт.

Таким чином, Healing Memory є перспективною моделлю трансформації історичної освіти України, яка відповідає сучасним соціокультурним викликам. Вона забезпечує перехід від травмоцентричного викладання до педагогіки стійкості, інтегрує емоційний, етичний та когнітивний виміри історичного знання, сприяє формуванню суб’єктності та громадянської відповідальності. Упровадження Healing Memory може стати ключовим чинником розвитку нової культури пам’яті, що підтримує відновлення та зміцнення українського суспільства.

Література:

1. Alexander J. C. Cultural trauma and collective identity. Berkeley : University of California Press, 2004. 312 p.

2. Caruth C. Unclaimed experience: Trauma, narrative, and history. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 1996. 168 p.

3. Erll A. Memory in culture. London : Palgrave Macmillan, 2017. 241 p.

4. Masten A. Ordinary magic: Resilience in development. New York : Guilford Press, 2014. 370 p.

5. Ungar M. The social ecology of resilience. New York : Springer, 2012. 225 p.

6. Ассман, А. Простори пам’яті. Київ : Ніка-Центр, 2012. 328 с.

7. Гальбвакс, М. Колективна пам'ять. Київ : Либідь, 2001. 256 с.

8. Філіпович М., Кушпетюк О. Ключові конотації пам’яті: від «нового історицизму» до технологій відновлення. *Healing Memory: the culture of memory as a technology of recovery* : Scientific monograph. Рига : Baltija Publishing, 2026. С. 4–40. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-689-8-1